

Litteraturgranskningar

LENA AGEVALL: *Beslutsfattandets rutinsering*. Lund Political Studies 84 Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1994.

Individer såväl som organisationer ställs dagligen inför ett stort antal val och beslutssituationer. Beslutsfattande, i vid mening, präglar individers och organisationers verksamheter. Samtidigt sägs ofta beslutsfattande bli alltmer komplicerat och präglat av osäkerhet, bli beroende på en alltmer turbulent och oförutsägbart omvärld, motstridiga signaler från omgivningen och inte sällan oklara måluppfattningar hos beslutsfattaren.

Beslutsbördan leder, medvetet eller omedvetet, till att beslutsfattaren söker förenkla sitt beslutsfattande, att hitta förenklade regler för sina ställningstaganden. Skulle varje beslut behandlas som ett unikt ställningstagande skulle beslutsfattaren – individ eller organisation – snart kollapsa av överbelastning. Vi söker därför regler för att tolka signaler från omvärlden; regler för vilken information vi skall beakta då vi har att fatta beslut; och regler för att på ett förenklat sätt länka problem till beslutsalternativ. På detta sätt kan en stor del av de många beslut vi dagligen har att fatta hanteras utan någon djupare reflektion över hur olika alternativ kan vägas mot varandra.

De regler och rutiner vi använder kan vara kända för oss själva eller oreflekterade och vanemässiga regler. Samma sak gäller för organisationer; en stor andel av organisationens rutiner har vuxit fram och institutionaliserats under en lång tidsperiod och efterhand blivit komponenter i organisationens kultur och etablerade förhållningssätt.

Men samtidigt som vi på det här sättet förenklar vårt beslutsfattande, kan reglerna också leda till att vi fattar sämre beslut. Beslutsfattaren kan komma att bortse från väsentlig information därför att den faller utanför det regel-

mässigt använda beslutsunderlaget. Det finns också en risk för att beslutsfattaren blir okänslig för beslutssituationens unika kontext, eller att hon gör en felaktig analogi till tidigare beslutssituationer.

Individer och organisationer står således inför ett dilemma vad avser formerna och processerna för sitt beslutsfattande. Om varje beslut uppfattas som unikt, kommer beslutsfattaren att överbelastas av information och beslutstillfällen. Om å andra sidan beslutssituationer betraktas som relativt likartade och våra ställningstaganden bestäms av ett fåtal enkla regler blir vi effektiva beslutsfattare men löper också risken att fatta sämre beslut.

Under systemteorins dominans i statsvetenskapen var beslutsfattandet analysens "svarta låda". Det huvudsakliga intresset var istället inriktat mot "input"- och "output"-leden. 1970- och 1980-talen har sett en reaktion på detta förhållande. Beslutsstudier och beslutsteorier har allt oftare ställts i förgrunden för det vetenskapliga arbetet. Vi har fått teorier som elegant och övertygande ifrågasätter de tidigare dominerande rationalistiska modellerna och teorierna. I den här processen har studier av politiskt beslutsfattande å den ena sidan och administrativt beslutsfattande å den andra kommit att inspirera varandra. Efter Herbert Simons, Johan P. Olsens m fl bidrag till diskussionen står vi idag väl rustade att beskriva och förklara hur beslut fattas i offentliga organisationer. Rationalitet och rationellt beslutsfattande betraktas allt oftare som en myt, en orealistisk beskrivning av organisationers agerande. Beslutsfattare gör partiella, ofullständiga bedömningar av information och konsekvenserna av beslutsalternativ. Mål som nyttomaximering har ersatts av satisfiering eller t o m av att ett beslut fattas, snarare än att beslutet är det mest rationella.

Än återstår förvisso mycket arbete, innan vi kan säga att vi har en elaborerad och grundlig förståelse av förutsättningarna för offentligt beslutsfattande. På samma sätt som beslutsfattaren står inför ett – förenklat uttryckt – dilemma mellan beslutsfattandets effektivitet å ena sidan och beslutens kvalitet å den andra, står forskarvärlden inför ett dilemma mellan rationalistiska tolkningar med hög kumulativitet å ena sidan och mer realistiska modeller med lägre kumulativitet å den andra. Även om föreställningen om rationellt handlande förblir ett grundläggande antagande inom samhällsvetenskaperna, har dess relevans och förmåga att beskriva individuellt och kollektivt agerande blivit alltmer ifrågasatt. Med undantag för public choice-inspirerade studier tycks mycket av organisationsforskningen idag alltmer utgå ifrån marginalistiska antaganden och modeller om hur organisationer hålls ihop och hur de fattar beslut.

Lena Agevalls avhandling handlar om de medvetna och omedvetna regler som styr politikernas och tjänstemäns handlande. Hon är intresserad av rutiners betydelse för att hålla ihop organisationer och rutiniseringsprocesser av beslutsfattande inom organisationerna. Utgångspunkten för studien, säger hon, är medvetandegraden i beslutsfattandet, dvs i vilken utsträckning deltagarna är medvetna om och kan explikera sitt agerande och motiven för sina ställningstaganden.

Avhandlingen knyter ämnesmässigt sett an till flera akademiska discipliner och ämnesområden. Här finns inslag inte bara av statsvetenskap utan också socialpsykologi, filosofi, vetenskapsteori, organisationsteori, besluts-teori och kunskapsteori. Arbetet vittnar om en djup förståelse – till viss del förmodligen inhämtad genom egna erfarenheter – av hur organisationer fungerar, hur de fattar beslut och betydelsen av samspelet mellan individ och organisation.

Avhandlingens övergripande syfte är att analysera det rutiniserade beslutsfattandet och att presentera några utgångspunkter för en teori om beslutsfattandets rutinisering. Studien är organiserad så, att först presenteras några relativt enkla men betydelsefulla typologier av

regler. Agevall skiljer på öppna och slutna regler, där slutna regler inte ger utrymme för egna tolkningar medan öppna regler har sådant utrymme. Hon skiljer vidare på kontextfria och kontextavhängiga regler. Kontextfria regler tar ingen hänsyn till aktuell kontext, medan kontextavhängiga regler implicerar att beslutsfattaren gör en egen bedömning och tolkning av den aktuella situationen.

Efterhand introduceras ytterligare klassifikationer av regler. Agevall skiljer mellan accepterade och icke-accepterade regler, mellan formulerade och icke-formulerade regler samt mellan primära och sekundära regler. Denna senare dimension har sitt ursprung inom juridiken. Primära regler är sådana som anger vad som är tillåtet respektive inte tillåtet. Sekundära regler är regler som handlar om andra regler, t.ex. procedurregler, som anger hur man ändrar i ett regelsystem.

Begrepp som rutin och vana diskuteras utförligt. Skillnaden mellan de två begreppen kan något förenklat uttryckas så att medan vana är repetitivt men ofreflekterat handlande är rutin en återkommande verksamhet som individen tolkar och lär sig av, ett återkommande och reflektivt handlande.

Innan analysen förs upp på organisationsnivå redovisar avhandlingen en ingående diskussion om regler och rutiner utifrån en kunskapsteoretisk utgångspunkt. Dimensionen formaliserade-icke-formaliserade regler är central i avhandlingen, eftersom icke-formaliserade regler antas vara de som har störst betydelse för medvetenheten i organisationen, bland beslutsfattarna, om deras agerande.

Ett centralt problem i studien är att länka individbaserade teorier, till teorier om kollektivt handlande (organisationsteorier), eller annorlunda uttryckt, att länka individ till struktur. Kopplingen mellan individ och organisation åstadkommes med hjälp av Lennart Lundquists modell byggd på fem organiseringsvariabler: roller, procedurer, okultur, rum och strukturering. Dessa kluster av organisationsegenskaper diskuteras utförligt i avhandlingen och problematiseras ytterligare och används därefter för att knyta beslutsteorier på individ- och organisationsnivå.

nivå till kollektivt, organisatoriskt, beslutsfattande.

Rutiner spelar en avgörande roll för organisationer, och rutinisering är därför ett betydelsefullt strategiskt mål för varje organisation. Agevall introducerar en betydelsefull distinktion mellan punktrutiner och linjerutiner. Med punktrutiner avses rutiner knutna till olika organisatoriska roller. Den deltagare som kommer att spela en viss roll i organisationen kommer också att ikläda sig de punktrutiner som följer med denna roll. Linjerutiner, å andra sidan, avser etablerade interaktionsformer och förhållningssätt mellan olika roller. Varje organisation uppvisar ett komplext system av punktrutiner och linjerutiner i ständig ömsesidig påverkan.

En gemensam identitet (vad Agevall kallar "collective mind") och gemensamma administrativa tekniker bidrar till att hålla samman organisationens deltagare och beslutsprocess. Genom feedback-mekanismer ökar deltagarnas förståelse av de beslutsprocesser de medverkar i. Ur detta kollektiva lärande skapas en rutinisering inom organisationen. Denna rutinisering stärker ytterligare deltagarnas medvetenhet som beslutsfattare.

Agevall, A. (1997). "Organizational Decision Making: A Holistic Approach".

Föreställningsram; ansats till beslutsfattande. Agevall anlägger en holistisk ansats på individens och organisationens beslutsfattande. Vi kan inte förstå organisationens beslutsfattande utan att ta hänsyn till individerna i organisationen; och vice versa. Metod (se vidare nedan) och förförståelse är starkt präglade av det övergripande, hermeneutiska perspektiv som genomsyrar avhandlingen.

Statsvetarsamhället som helhet delar som bekant inte Agevalls entusiasm för ett sådant teoretiskt och metodologiskt synsätt. Avhandlingen måste emellertid bedömas utifrån sina egna förutsättningar, inte bedömarens uppfattningar om vad som kännetecknar god vetenskap. Med respekt för skillnaderna mellan en hermeneutisk och en positiv vetenskapssyn kan tre generella krav ställas på vetenskaplig framställning. För det första bör vi begära att centrala begrepp och begreppsbildningar ex-

pliceras och definieras på ett tydligt sätt. För det andra kan vi begära en inre konsistens, dvs att framställningen genomförs på ett korrekt och vedertaget sätt utifrån sina förutsättningar. För det tredje, slutligen, bör varje ställningstagande i metodfrågor motiveras och konsekvenserna av dessa ställningstaganden bör diskuteras utförligt. Som kommer att framgå nedan uppvisar avhandlingen brister vad avser de första och tredje punkterna, medan dess inre konsistens är fullt acceptabel.

Organisationer betraktas i ett garbage can-perspektiv, något som kanske överraskar med tanke på den oklara bild av beslutsfattare och beslutsfattande som denna modell erbjuder. Ett genomgående argument i framställningen är att rutiner hjälper till att hålla ihop problem, lösningar deltagare och mötestillfällen och att skapa en mer rationell beslutsprocess.

Agevall lutar sig mot en omfattande litteratur då hon går att beskriva beslutsfattande, rutinisering och förhållandet mellan individuellt och kollektivt beslutsfattande. Avhandlingen presenterar inte något omfattande empiriskt material; endast ett femtontal intervjuer har genomförts. Detta material sägs i första hand fylla en illustrativ funktion. Givet den heterogena teorimassa som utgör avhandlingens huvudsakliga referenspunkter blir en stor, nästan dominerande, uppgift för avhandlingen att visa hur och med vilka konsekvenser teorier från olika akademiska discipliner förhåller sig till varandra. Agevall lyckas dock, tack vare en klart strukturerad uppläggning, på det stora hela taget hålla ihop litteraturen och på ett intressant sätt visa hur diskurser från olika ämnesområden förhåller sig till varandra.

Agevall, A. (1997). "Organizational Decision Making: A Holistic Approach".

Begrepp och begreppsbildningar

Agevall presenterar ett omfattande arbete med att sortera ut olika begrepp kring olika former av regler och beslutsfattande. Det stora antalet inledande typologiseringar och diskussioner – våra endast relativt få ligger grund för den avslutande teperi-formuleringen – gör att avhandlingen lider av en viss konceptuell överbelastning. Läsaren har stora svårigheter att tillgodogöra sig denna omfattande diskussion

och att se fruktbarheten av alla introducerade begreppsbildningar.

Agevalls distinktion mellan rutin och vana är av avgörande betydelse för avhandlingens modell och resultat: Rutin – det reflekterade och lärande regelföljandet – ses som mer positivt och eftersträvt än vana, som är ett mer mekaniskt regelföljande. Men kan inte vana vara ett väl så effektivt beslutsfattande ur organisationens perspektiv som ett beslutsfattande byggt på rutin? Vad är det som säger att reflekterat regelföljande alltid skulle vara att föredra? En organisation dominerad av eftertänksamma, reflekterande beslutsfattare torde lätt drabbas av påtagliga effektivitetsproblem. Vi förstår att det finns en viktig skillnad mellan rationella regler och rationella beslutsfattare. Det förefaller också som om den organisation Agevall ser framför sig då hon beskriver rutiniserat beslutsfattande är en offentlig, förhållandevis liten och högt professionaliserad organisation. Detta får naturligtvis konsekvenser för räckvidden hos den teori som antyds i bokens slutkapitel.

Avhandlingen saknar en definition av rutinisering. Medan begreppet rutin underkastas en utförlig konceptuell analys, är det oklart för läsaren vad som kännetecknas rutinisering som inomorganisatorisk process. Finns det olika typer av rutiniseringsprocesser? Kännetecknas olika typer av organisationer av olika rutiniseringsprocesser? Vad driver och vad bromsar rutinisering inom en organisation? Rutiniseringsbegreppet för tankarna till den välkända distinktionen mellan programmerade och icke-programmerade beslut. Richard Cyert, Herbert Simon, Harald Enderud, Henry Mintzberg och Kerstin Sahlin-Andersson har utförligt diskuterat hur organisationers beslut kan programmeras respektive avprogrammeras, och vad som skiljer programmerat från oprogrammerat beslutsfattande. Man saknar i avhandlingen en diskussion kring rutinisering utifrån dessa utgångspunkter.

Genomförande och metod. Det mycket begränsade empiriska materialet – artion intervjuer – fyller i första hand en illust-

rativ funktion. Den hermeneutiska ansatsen präglar således metoddiskussion och intervjuobservationernas roll i kunskapsproduktionen. En diskussion om fördelarna och nackdelarna med denna metod å ena sidan och en positiv metodologisk ansats å den andra är förvisso värd en egen mäsas och utrymme här medger inte några djupare funderingar i frågan. Intervjumaterialet används främst i form av längre citat i avhandlingen, som ibland, ibland inte bidrar till att klargöra ett teoretiskt argument. Dessutom har intervjuerna haft ett "heuristiskt värde" för författaren. Även en sådan formulering kan accepteras. Däremot ställer man sig betydligt mer frågande till varför syftet med intervjuerna var att "intervjuerna skulle bli meningsfulla även för respondenten" (s. 21). Allting har sin säsong och även för en hermeneutiskt orienterad person torde det vara viktigt att upprätthålla en skillnad mellan insamling av observationer och att bistå kommunala politiker och tjänstemän.

Det finns naturligtvis inga givna svar för vad som är rätt eller fel i avvägningen mellan positivism och hermeneutik. Vad man däremot kan begära är att forskaren – alldeles oavsett vilken metod som används – redovisar en diskussion om konsekvenserna av hennes metodval och varför andra metoder förkastats. En sådan diskussion saknas på det stora hela taget i avhandlingen.

Teoriformulering. Agevalls ambition vad gäller teoriformulering är ganska måttlig. Hon säger sig i första hand vilja redovisa ett förarbete till en sådan teoriformulering. Det tidigare diskuterade argumentet att rutiniseringens viktigaste roll i en

garbage-can-organisation är att skapa ordning och hålla ihop de olika strömmarna i organisationen diskuteras nu mer utförligt.

Man skulle kunna tro att en "rationalisering" av garbage-can-organisationer skulle leda oss fram till Herbert Simons "administrative man", kännetecknad av begränsad rationalitet och satisfiering snarare än maximering som främsta mål. Agevall menar emellertid att även om beslutsfattandet inom garbage-can-

organisationer rutinieras kommer de också framgent att kännetecknas av en löst sammanhållen struktur och oklara måluppfattningar. Dessa egenskaper, tycks det, är mer förknippade med organisationens verksamhet och dess grad av professionalisering än av graden av rutinisering av dess beslutsfattande: "Beslutsfattandets rutinisering ger rutinerade beslutsfattare och rutiniseringsprocessers rationalitet höjer medvetandet i organisationers beslutsfattande", skriver Agevall i en för avhandlingen ganska typisk formulering (s. 198). Rutinisering, i denna mening, skall således inte omedelbart förstås som att beslutens rationalitet i traditionell mening skulle öka. Rutinisering syftar inte heller till effektivisering i betydelsen snabbare handläggning tack vare ett standardiserat informationsinsamlande och beslutsförfarande, endast att beslutsfattarna blir mer medvetna om förutsättningarna för sitt och organisationens agerande.

Föreställningsramen och analysen reser frågan om teorins räckvidd. I den löpande framställningen introduceras perspektiv och förutsättningar som explicit eller implicit begränsar teorins applikationsfält. Det tycks uppenbart att den rutinisering som beskrivs avser relativt kunskapsintensiva organisationer, företrädesvis inom offentlig sektor. Detta behöver naturligtvis inte vara en kritisk invändning mot arbetet – en teori om rutinisering som gjorde anspråk på att vara giltig för alla typer av organisationer hade bemötts med stor skepsis – men det hade varit bra om frågan om teorins räckvidd hade diskuterats.

Slutord,

De kritiska synpunkter som framkommit här får inte skymma de många positiva kvaliteter som Lena Agevalls avhandling uppvisar. Det är ett intresseväckande och genomtänkt arbete som här presenteras.

Avhandlingens kanske största värde ligger i dess intressanta och väl genomtänkta problematisering av rutinisering och regelstyrt beslutsfattande i professionella organisationer. De flesta tidigare teorierna knyter regelbeslutsfattande till mindre kunskapsintensiva or-

ganisationsformer. Agevall visar hur, och med vilka konsekvenser, också kunskapsbaserade organisationer och deras deltagare rutiniserar sitt beslutsfattande. Hennes avhandling, ehuru explicit tentativ och preliminär i dessa stycken, utgör en naturlig utgångspunkt för fortsatta undersökningar av dessa problem.

Jon Pierre

Fotnot: Recensionen bygger på författarens fakultetsopposition den 25 november 1994.

BO PETERSSON: *Med Moskvas ögon. Bedömningar av svensk utrikespolitik under Stalin och Chrusjtjov*. Arena förlag, 1994.

Få massmediakonsumenter torde leva i ovisshet om att Lundadstatsvetaren Bo Petersson utkommit med en ny bok, *Med Moskvas ögon. Bedömningar av svensk utrikespolitik under Stalin och Chrusjtjov* (Arena förlag, 1994). Med dess hjälp har Petersson åsamkat många redan öm å ytterligare skada på olika håll under den gångna hösten och vintern. Dels har de forna kollegerna i Neutralitetspolitikkommisionen under Leif Leiflands ledning anklagat Kommissionens förre sekreterare för att sorterat somliga centrala dokument "för sig" under materialinsamlingen för NPK. Dels har bokens pikanta avslöjanden om pratsamma svenska diplomaters och socialdemokratiska politikernas sällskapliga förhållande gentemot sovjetiska företrädare rört upp emotionella svallvågor i olika etage av maktens boningar.

Att en bok med så känsligt ämne inte skulle passera obemärkt i litteraturflödet kan inte Petersson ha varit omedveten om. Den stil som han genomgående använder sig av i texten – med en myckenhet antydningar mellan rader, och en lätt sensationslysten ton – skapar inte heller intrycket att författaren väjrt sig mot tanken på uppmärksamhet. Det är utmärkt när statsvetare vänder sig till en bredare publik, delar med sig av sina upptäckter och tankar till fler än de närmaste kollegerna och deltar i

samhällsdebatten inom de områden som skolat oss till experter. Sådana målsättningar borde snarast ingå i var och ens professionella skyldigheter.

Det som gör Peterssons bok en aning udda också inom en sådan, mer lättillgänglig, skola inom statsvetenskapen, är den air av mystik som vilar över sidorna. Med *I Moskvas ögon* – i vilken meningar och rent av hela avsnitt gärna avslutas med tre insinuerande punkter, och det emellanåt finns mer att läsa mellan raderna än på dem – kan Bo Petersson sägas ha introducerat en deckargenre inom statsvetenskapen. Det är tveksamt i vad mån hans omgivning och kolleger bör vara honom tacksamma för denna innovation. Den lätt Kalle Blomquistiska stilen döljer, snarare än lyfter fram (vilket förmodligen varit avsikten), de stora och viktiga frågeställningar som Peterssons unika material i större utsträckning skulle kunna ha bidragit till att besvara och belysa.

Det går inte, att ta miste på, att föreliggande bok helt och hållet betraktas som resultatet av ett enmansprojekt av Petersson. Någon strävan från författarens sida att inordna detta arbete med det som han tillsammans med andra bedrivit inom Neutralitetspolitikkommisionen, föreligger, uppenbarligen inte (därav några av de ömma tårna).

Det må vara honom förunnat att känna stolthet över en i stora stycken betydelsefull insats; dock drabbas man som läsare av en stillsam önskan att texten i större utsträckning än nu ägnades åt det faktiska ämnet för undersökningen och mindre åt den person som utfört den. Inom den akademiska världen är det brukligt att första person singularis enbart förekommer i förordet, eller i en mera personligt hållen inledning, och även där med sparsamhet. Också i detta avseende bryter Petersson mot sedvanan genom ett synnerligen frikostigt, och för läsaren ibland rätt så tröttsamt, hänvisande till den egna personen i hela boken igenom.

Vad handlar då *I Moskvas ögon* om, vad finns att säga om bokens egentliga innehåll? Till att börja med borde en närmare koppling ha gjorts till de avslöjanden som NPK bidrog till vid presentationen i februari 1994 (och

som föregicks av en rad avgörande forskningsinsatser). *I Moskvas ögon* avser att svara på den viktiga fråga som inställer sig efter läsningen av *Om kriget kommit*; hur mycket visste Sovjetunionen om det svenska försvarssamarbete med Väst som inletts redan i slutet av 1940-talet? Att Sverige var invecklat i ett långtgående samarbete med den ena parten i det kalla kriget var besvärande nog för den svenska neutraliteten, om än ett tecken på hälsosam realism och överlevnadskonst. Om ryssarna tillråga på köpet hade kännedom om den svenska lutningen västerut skulle det, för det första, innebära att neutraliteten för alla inblandade parter var föga mer än ett invecklat spel med tveksamma syften, för det andra att de enda som inte var informerade om sakernas egentliga tillstånd var det svenska folk, som än idag uppfattas som synnerligen fäst vid en säkerhetspolitisk doktrin som kanske bäst kan betecknas som en chimära.

Att Moskva var mycket väl insatt i det svenska västsamarbetet finner Petersson mängder av bevis för i sin materialgenomgång. Visserligen är materialet ofullkomligt – begränsat till det som varit tillgängligt för utländska forskare i det ryska utrikesministeriet och det kommunistiska partiets centralkommitté – men slutsatsen är klar redan efter några raders läsning: Moskva visste. Och svenska regeringen visste att Moskva visste. NATO och USA kan därmed inte ha varit ovetande om att Sovjet visste. Framför allt visste de alla mer än svenska folket.

Petersson diskuterar ganska utförligt de problem som hans metod medför ur tillförlighetssynpunkt. Istället för att formulera ett antal frågeställningar, som därefter får vägleda materialsökningen, kastar Petersson sig rakt in i de mörka arkiven, samlar girigt in allt han får tag på, och låter sen det uppfångade materialet styra analys och presentation enligt den bekväma Kajsa Wargprincipen att man tar vad man har. Detta tillvägagångssätt innebär vissa svårigheter att bedöma i vad mån arbetsuppgiften kan betraktas som slutförd och utförd vid bokens sista sidor, men å andra sidan är det tacksamt att Petersson uppenbarli-

gen inte har fallit för frestelsen att konstruera de gängse metodredskapen i efterhand.

Den fråga som givetvis inställer sig är hur representativt det tillgängliga materialet är för den ryska uppfattningen. Det är emellertid svårt att tänka sig att resultatet skulle kunnat ha blivit än mer avslöjande och komprometterande för svenskt vidkommande, annat än i detaljer (om än så väsentliga). Den stora bild som förmedlas av materialet är redan smärtsamt klar i konturerna.

Ytterligare ett metodproblem uppstår som alltid vid utnyttjandet av diplomatiska minnesanteckningar och rapporter i studiesyfte. Förutom de sedvanliga minnesluckor och tillrättalägganden i efterhand som alltid får tas med i bilden, tillstöter speciella problem när rapportören hör hemma i en centraliserad enpartistat och måhända drivs av ett trängande behov att rapportera det som överordnade instanser önskar se rapporterat. De direkta citat som Petersson presenterar bekräftar i flera fall värdet av en sådan källkritisk misstänksamhet; vissa citerade formuleringar passar t ex uppemot illa med svenskt språkbruk. Även här torde emellertid den stora bilden, huvuddragen av det svenska agerandet, och den ryska uppfattningen därav, vara förmedlad. Sen må det vara hänt att det alltid går att önska mer material, och att en jämförelse med svenska uppteckningar av samma händelser och möten självfallet hade varit välkommen som grädd på det vetenskapliga moset.

Petersson väljer att presentera materialet tematiskt; "affärens", Västsamarbetet, den nordiska dimensionen, de bilaterala relationerna, och det för många inblandade känsliga avsnittet om personkontakterna mellan svenskar och ryssar (inte för att övriga kapitl på något vis ter sig mindre besvärande därvidlag). Det är en uppställning på gott + framställningen vinner i lättillgänglighet och ont; läsaren skjutsas emellanåt fram och tillbaka mellan decennierna med en våldsam fart. För läsaren gäller det att vara tämligen bevandrad i sovjetisk politik för att i brist på några längre kommentarer från författarens sida kunna sätta ihop uttalanden, personer och skeenden till en komplett och begriplighet i sin sammanhang.

Avsaknaden av längre, förklarande resonemang, eller vidhängande analyser och kommentarer, hänger inte helt samman med Peterssons uppenbara ambition att skriva för en bredare publik. Man önskar att författaren hade gett sig tid till åtminstone ytterligare en genomgång av manuset för att fylla det som nu upplevs som luckor i texten. I föreliggande skick känns boken egendomligt tom och ofärdig, det mäktiga materialet och den spännande uppgiften till trots.

Den massmediala rapporteringen har redan utförligt diskuterat den föga smickrande bild av svenska makthavare som presenteras i de ryska dokumenten. Svenska diplomater och politiker drog sig inte för att vid flera tillfällen lägga orden tillrätta i ryska munnar, en tendens som i vänliga ordalag kan betecknas som olycklig.

Att inställsamheten inte sällan gav ringa avkastning för svenskarnas personliga del – ryssarna visade stor skepsis gentemot några av de mest koncilianta svenska representanterna, Gunnar Myrdal, t ex – är av begränsat intresse i det här sammanhanget. Poängen är att det i vårt lands högsta topp fanns åtskilliga personer med vana att uppträda med större vänlighet än etiketten krävde mot det land som samtidigt sände sina oliktankande – rättänkande, tycker de flesta så här i efterhand – medborgare till läger i Gulag, som rövade bort vår diplomatiska personal från Ungern (och fick hjälp att förklara sitt dåd av hans egna kolleger), och som utgjorde den militärmakt mot vilken det samtida svenska samarbetet med NATO var riktat.

Den allra viktigaste frågan härmar sig Petersson avslutningsvis. Deckarstilen fullföljs till bokens avslutande sidor; där författaren visserligen inte svarar på "who did it" (de svaret besitter ju läsaren redan) utan istället diskuterar varför; varför uppvisar en rad nyckelpersoner i svenskt politiskt och diplomatiskt liv denna tillgivenhet gentemot Moskva? Var det av ideologisk övertygelse, eller var hela det svenska agerandet ett intrikat spel för gallegerna; för att skymma det faktum att Sverige redan var nära knutet till det kalla krigets andra sida?

Svaret lämnas – åter – mellan raderna, men att författaren själv lutar åt det förstnämnda hållet framstår klart. Att stora delar av det svenska etablissemanget skulle uppträda så samstämt, och vara så sofistikerat i sitt agerande gentemot ryssarna, tror Bo Petersson – själv sprungen ur en diplomatisk karriär och med goda insikter i departementsvärlden – inte på.

En annan tolkning – den man hade hoppats på – hade kunnat ge vid handen att det här handlade om det praktiska utövandet av ett klassiskt område inom statsvetenskapen, småstatens invecklande manövrerande för att bibehålla sitt oberoende. Om hur det neutrala Sverige tvingades till vänlighet och eftergifter mot både Väst och Öst i sin förklarliga iver att överleva som suverän stat, hur det ena sofistikerade draget avlöste det andra, ständigt i syfte att optimera vår position och självständighet.

I Bo Peterssons bok möter vi istället ett land och en regering med hjärtat i Öst och försvaret i Väst och den officiella doktrinen mittemellan. Ett land som för sitt försvar – mot vad, kan man undra? – var beroende av samma NATO vars upplösning man aktivt förespåkade i di-

plomatiska sammanhang. Vad tyckte våra nordiska grannländer om det? Och vars folk oavbrutet fick meddelat att dess land var neutralt, beroende av ingen annan än sig självt för sin överlevnad. Det är ingen vacker bild som växer fram ur det säkerhetspolitiska pussel där avslöjandena i Bo Peterssons bok utgör en omistlig bit. Vid senare tillfälle borde analysen ytterligare bättras på så att mönstret blir än mer komplett.

Det finns en rik vokabulär att ta till för den som vill beskriva den svenska säkerhetspolitiken under gångna decennier. "Neutralt" är dock inget ord som bör ingå i det ordförrådet. När neutraliteten avfärdas som en säkerhetspolitisk saga i debatten sker det vanligtvis med hänvisning till det långtgående försvarssamarbete som vårt land upprättat med NATO och Västmakterna. *Med Moskvas ögon* ger en helt ny dimension åt den kritik som riktats mot Sverige som inte särskilt neutralt.

Ann-Sofie Dahl